

Теоретичне обґрунтування складових розробки механізмів підвищення конкурентоспроможності регіону

Окреслено проблематику конкурентоспроможності регіону, розкрито концептуальний підхід до розробки дієвих механізмів її підвищення. За результатами наукових досліджень, а також аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду запропоновано класифікацію характеристик зазначених механізмів.

Ключові слова: оцінювання конкурентоспроможності регіону, парадигма регіону, модель стану регіону, регіональне управління, механізми підвищення конкурентоспроможності регіону, характеристики механізму.

Нині у світі використовується широкий перелік механізмів стимулювання регіонального розвитку. Основою для їх вибору є обрана концепція або теорія регіонального розвитку, якою для розвинених країн світу з 1980–1990-х рр. стала концепція конкурентоспроможності регіону (далі – КР). Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року, а також проектами нової концепції і закону про регіональну політику в Україні КР визначається головною метою. Водночас через недостатнє врахування ознак і чинників регіональної конкурентоспроможності, існуючі механізми забезпечення розвитку регіонів в Україні є недосконалими, що стримує розвиток держави. Очевидно, що для розробки механізмів, які забезпечують підвищення КР, необхідні відповідні теоретико-методологічні засади.

Проблематика КР сьогодні детально опрацьована в економічній науці. Окремі її аспекти розроблюють В. Василенко, О. Агафоненко та В. Будяков, які розглянули теоретичні особливості дослідження регіональної конкурентоспроможності [1]; Г. Захарчин та О. Юринець, які розкрили зміст системного підходу до формування концепції КР [2]. С. Пелих зі співавторами аналізують КР у контексті конкурентоспроможності економіки держави та самоорганізації [3]. О. Ткач у своєму докторському дослідженні розробив теоретико-методологічні засади обґрунтування сучасної концепції державної регіональної політики забезпечення КР України як просторово-економічних систем з урахуванням глобальних циклічних впливів [4] та ін. Зазначене дає підстави для висновку, що наразі суттєво розроблені теоретичні основи дослідження явища КР, проте ще мало розробленою є проблема відповідного управління, зокрема механізмів управління конкурентоспроможністю регіонів. Їх розробка започаткована у праці російського вченого Ю. Савельєва [5] та в монографії автора [6]. Чинні механізми державного регіонального управління систематизовано у праці О. Коротич [7]. Інноваційні механізми, спрямовані на підвищення КР, висвітлені в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень

при Президентіві України [8]. Водночас ще недостатньо розробленими залишаються методологічні засади формування механізмів управління КР.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні основних складових механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів та дослідженні особливостей їх розробки.

Концептуально підхід до розробки дієвих механізмів підвищення КР передбачає, по-перше, якісну оцінку нинішнього стану регіону, по-друге, обґрунтування бачення стану регіону в майбутньому і, нарешті, побудову механізмів, необхідних для досягнення регіоном бажаного стану. Для розробки моделі підвищення КР і відповідних механізмів важливо визначити:

- 1) закономірності й тенденції розвитку регіону та регіонального управління;
- 2) базові парадигми, теорії і концепції територіального розвитку й управління, які будуть покладені в основу моделі;
- 3) методику оцінювання стану розвитку регіону, що дає змогу уявити реальну модель об'єкта;
- 4) чіткі цілі щодо очікуваного стану КР;
- 5) об'єкти управління;
- 6) систему реальних дієвих принципів реалізації регіональної / місцевої політики;
- 7) механізми та інструменти управління;
- 8) наявні та необхідні ресурси, серед яких пріоритет повинен віддаватися нематеріальним ресурсам;
- 9) зацікавлених суб'єктів, які виявляють явний або прихований інтерес щодо стану КР.

Нами проаналізовано низку рейтингових методик оцінювання КР, що застосовуються на міжнародному, державному, регіональному рівнях та відрізняються за своїми підходами [6]. Наприклад, консалтингова установа Robert Huggins Associates (Велика Британія) оцінює КР з позиції формування і використання знань регіонів; Німецький інститут консалтингу та економічних досліджень ВАК Basel Economics AG (ВАКBASEL) свої дослідження зосереджує на детермінантах динаміки КР, Всесвітній економічний форум здійснює комплексну оцінку конкурентоспроможності регіону, надаючи ключове значення якісним показникам,

а Міжнародний інститут розвитку менеджменту – кількісним. Учені пропонують застосовувати комплекси різних показників, при цьому окремі науковці наполягають на врахуванні лише кількісних критеріїв (що, начебто, забезпечує об'єктивну оцінку). Однак, на нашу думку, тільки кількісні показники не можуть адекватно відобразити потенціал КР, оскільки не враховують задоволеність населення і бізнесу умовами діяльності, що визначає їхні рішення, пов'язані з отриманням послуг, інвестуванням, місцем мешкання та ін. Водночас і суттєве переважання якісних показників не завжди може адекватно свідчити про дійсний рівень КР.

Слід зауважити, що поряд з перевагами рейтингового підходу проблема складання рейтингів криється, насамперед, в ігноруванні вихідних ситуацій для досягнення сучасного стану і подальшого розвитку, у відмінностях культур та інших нематеріальних чинників, що є основою розвитку не меншою мірою, ніж матеріальні, але які досить складно оцінити, хоча вони й впливають на КР. На цьому, зокрема, наголошує С. Глухарев [9]. Загалом ми дійшли висновку, що питання оцінювання конкурентоспроможності саме окремого регіону, а не регіонів у цілому ще дуже мало розроблене.

Альтернативними підходами до оцінювання КР на рівні регіону можна вважати аналіз конкурентних переваг і недоліків регіону (В. Блажеєва), конкурентного середовища (П. Беленький), продуктивності й обсягів реалізованих товарів і послуг, у т. ч. за кордон, (А. Ткачук), розвитку самоорганізованих структур у регіоні (С. Пелих, М. Городко та І. Сидоров), кластерний аналіз (А. Ткачук), ситуаційний аналіз (Р. Ларіна), а також відомі методики оцінювання, але з огляду на структурні характеристики й ознаки КР (факторний аналіз, SWOT-аналіз, регіональний бенчмаркінг та ін.), проаналізовані автором у роботі [6]. Водночас для комплексного оцінювання необхідний підхід, який би враховував як внутрішні, так і зовнішні чинники, а крім того, створював би підґрунтя для розробки тактичних і стратегічних рішень. У зв'язку з цим вважаємо доцільним запропонувати процесно орієнтований підхід до оцінювання КР, що найбільше відповідає потребі управління як динамічного процесу та передбачає такі складові аналізу:

- 1) рівень задоволеності якістю життя й умовами ведення бізнесу у певних галузях в регіоні;
- 2) потреби та інтереси усіх груп суб'єктів регіонального розвитку щодо підвищення їх конкурентоспроможності та КР;
- 3) стан і стратегічні напрями розвитку територій-конкурентів;
- 4) рух усіх видів потоків – матеріальних і нематеріальних – щодо регіону (логістичний аналіз).

Перевага цього підходу полягає не лише в оцінюванні існуючого стану регіону, а й у прогнозуванні майбутніх станів і процесів, а також відповідних взаємозв'язків.

Далі слід визначитися з парадигмою регіону та майбутньою його моделлю. Нагадаємо, що найбільш популярні наразі регіональні парадигми узагальнені О. Гранбергом, а саме: регіон-квазідержава, регіон-квазікорпорація, регіон-риннок, регіон-соціум [10]. Автори монографії “Конкурентоспроможність регіонів: витоки, оцінки і перспективи” [1] обґрунтовують доцільність дослідження конкурентоспроможності регіону у межах парадигми регіон-система. Однак ураховуючи, що сьогодні регіон є елементом системи більш високого порядку, який конкурує з іншими елементами-системами, нами пропонується нова парадигма регіону, у рамках якої регіон слід розглядати як конкуруючу систему, або парадигма “регіон – конкуруюча система”. Згідно з цією парадигмою, регіон є складною багаторівневою соціально-економічною мережею і водночас – адміністративно-територіальним утворенням, що визначає межі інтересів та діяльності цієї мережі та її взаємодію з іншими подібними суб'єктами за мережевим принципом.

Ураховуючи напрацювання щодо визначення поняття “конкурентоспроможність регіону” [6], будемо розглядати його з позицій управління як здатність регіональної економіко-соціальної системи на чолі з її органами влади завдяки спеціальним державним механізмам протягом певного часу більш ефективно, ніж регіони-конкуренти використовувати внутрішні ресурси та залучати необхідні зовнішні ресурси у виробництво продукції і надання послуг, які користуються попитом на внутрішньому й зовнішньому ринках, забезпечуючи тим самим підвищення рівня та якості життя місцевого населення.

Формуючи модель регіону в майбутньому, слід виходити із закономірностей суспільного розвитку, відповідних світових і вітчизняних тенденцій, а також інституціональної спроможності органів публічної влади щодо ефективної координації відповідних процесів, реального потенціалу змін у регіоні. Щодо останнього, то у більшості державних документів в Україні існує явне перебільшення можливостей змін, тобто визначаються цілі, яких неможливо досягти завдяки окресленим заходам. Крім економічних, основними елементами комплексної моделі підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону мають бути: людина та якість середовища її життєдіяльності; кластери і мережі; регіональні та міські інноваційні системи; результат-орієнтована інформація; культура; збалансований рух ресурсів щодо регіону, відповідно до принципів сталого розвитку.

В основу цієї моделі мають бути покладені найбільш розвинені конкурентні галузі та конкурентні переваги регіону, а також ті, що мають значний потенціал до реалізації. При цьому формування регіональної інноваційної системи є ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності

всіх без винятку регіонів, але слід урахувувати їх спеціалізацію та можливості для інноваційного розвитку. Фокусування уваги на проблемах, що є традиційними для України, вже довело свою незначну ефективність.

Зміни щодо підвищення конкурентоспроможності регіону мають стосуватися і громадськості, яка в розвинених державах з кожним роком виконує все більшу частину державних функцій. Головним чинником цього є розвинений соціальний капітал, який відіграє важливу роль у формуванні та використанні регіональних конкурентних переваг. Про це свідчить досвід країн – лідерів світової конкурентоспроможності, які доклали значних зусиль протягом тривалого часу для формування і реалізації людського та соціального капіталу. Причому відповідні механізми мають локальний характер, а заходи спрямовані на формування такої культури і способу життєдіяльності на певній території, які ідентифікують її та роблять привабливою для ведення бізнесу, проживання й відвідування.

Слід також виходити з того, що усі системи, якими є і регіон, розвиваються за подібними принципами. Згідно з науковими напрацюваннями про закономірності розвитку й управління [3; 11–15] та результатами аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду управління конкурентоспроможністю регіону, можна визначити певні взаємозв'язки конкурентоспроможності регіону та управління нею, серед яких зазначимо взаємозв'язок:

- зміни рівня КР, інформаційних та інноваційних факторів і розвитку людського капіталу;
- підвищення рівня КР і розвитку мережевих структур у всіх сферах та галузях регіону й держави;
- КР та активності функціонування системи державного і регіонального управління;
- КР і самоорганізації у регіональній системі.

Основними світовими тенденціями щодо регіонального управління є:

- зміщення суттєвої частки повноважень щодо регіонального і місцевого розвитку з державного на регіональний та місцевий рівні відповідно;
- перехід від домінуючого використання методу перерозподілу державних коштів на регіональний розвиток до стимулювання ендogenous потенціалу регіонів;
- ускладнення структури регіональної політики, активними суб'єктами якої дедалі більше стають інші держави та недержавні організації;
- формування багаторівневого сітьового регіонального управління;
- дедалі більша підтримка інновацій на регіональному рівні;
- перехід від галузевої політики до територіально-галузевої, що забезпечується інтеграцією секторально-галузевої політики та відповідних інструментів щодо конкретних територій;

– фокусування уваги на нематеріальних чинниках розвитку.

Сьогодні в Україні зазначені тенденції ще не набули розвитку, вкрай повільно застосовуються нові підходи та механізми. Водночас це необхідно з огляду на суттєві зміни світу, потреб та інтересів людини. Спостерігаємо досі небачене за своєю швидкістю перетікання ресурсів з однієї території до іншої, умови якої є сприятливими для використання зазначених ресурсів. Щоб утримати наявні важливі ресурси та залучити необхідні, потрібні якісно нові механізми управління, зокрема на засадах реального партнерства влади, громадськості та бізнесу, інакше Україна й надалі обійматиме низькі позиції у світових рейтингах.

Механізми підвищення КР – це ексклюзивні комплекси спеціальних правових, інформаційних, організаційних та фінансових засобів, за допомогою яких органи публічної влади, у тому числі спільно з приватним і громадським секторами, справляють стимулюючий вплив на конкретний регіон з метою покращання його конкурентного стану протягом певного проміжку часу у визначеному конкурентному просторі. По суті такими засобами можуть бути спеціальні програми і проекти, адже проектний метод дає змогу ставити чіткі цілі та забезпечувати їх досягнення.

Керуючись матеріалами наукових досліджень щодо класифікації механізмів управління [5; 7; 12 та ін.], а також результатами здійсненого автором аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду формування й упровадження механізмів управління КР, характеристики механізмів підвищення (управління) КР можна класифікувати:

I. За завданнями:

I.1) вплив на конкурентні переваги і недоліки регіону: формування абсолютних переваг, формування порівняльних переваг, усунення конкурентних недоліків;

I.2) цілі щодо конкурентів регіону: захист від конкурентів, наступальні заходи;

I.3) вплив на фактори КР: послаблення негативних проявів факторів та підсилення позитивних;

I.4) очікуваний кінцевий результат: подолання відставання регіонів у розвитку, стримування, підтримка чи підвищення КР.

II. За характеристиками ефектів від упровадження:

II.1) сфера отримання основних результатів: економічна, соціальна, екологічна, науково-освітня, культурна, інноваційна тощо;

II.2) тип змінених або сформованих об'єктів: матеріальні та нематеріальні об'єкти;

II.3) можливість збільшення ефекту: одноразовий ефект, мультиплікаційний ефект;

II.4) спосіб оцінки ефектів (кількісна або якісна оцінка).

III. За характеристиками моделі об'єкта управління:

III.1) сфера управління: організаційна, інвестиційна, інноваційна, маркетингова, фінансова та ін.;

III.2) сфера впровадження: система управління регіональним розвитком, регіон як соціально-економічна система, зовнішнє середовище регіону, галузі, сектори;

III.3) об'єкт впливу: матеріальні, нематеріальні, адміністративно-територіальні одиниці, населені пункти, мережеві структури, люди, окремі об'єкти та ін.;

III.4) рівень впровадження: державний, регіональний, місцевий, локальний, об'єктний, індивідуальний.

IV. За характеристиками моделі розвитку:

IV.1) масштаб поширення впливу: транснаціональні, державні, регіональні, місцеві механізми;

IV.2) очікування у суспільстві: очікувані, неочікувані зміни;

IV.3) поширеність використання: загальнотериторіальні, локальні;

IV.4) структура використання ресурсів регіону: фінансові, матеріальні, інформаційні, організаційні та ін.;

IV.5) ресурси, що залучаються або утримуються: інвестиційні, людські, інформаційні, матеріальні та ін.

V. За характеристиками моделі управління:

V.1) причина виникнення: реактивні, стратегічні механізми;

V.2) рівень ініціативи щодо появи й впровадження: знизу, згори;

V.3) спосіб впровадження: примус, стимулювання, переконання;

V.4) суб'єкт розробки: органи публічної влади, бізнес, громадськість, населення тощо;

V.5) вид управління: пряме управління, співуправління, самоуправління; вертикальне, горизонтальне, багаторівневе;

V.6) форма впливу: прямий та опосередкований вплив, виконання, координація;

V.7) сила впливу: послабленого впливу, помірного впливу, посиленого впливу;

V.8) ступінь взаємозалежності від синхронного впровадження інших механізмів: високий, середній, низький;

V.9) форма: документи, інституції, технології;

V.10) частота вживання: разові, багаторазові;

V.11) пріоритетність щодо впровадження: першочергові, другорядні;

V.12) ступінь вираженості: експліцитні (явно виражені), імпліцитні (не виражені), латентні;

V.13) тривалість дії: тимчасові, постійні;

V.14) новизна: типові, унікальні, інноваційні;

V.15) складність внутрішньої побудови: прості, складні;

V.16) термін реалізації: коротко-, середньо-, довгострокові;

V.17) час отримання результатів: у коротко-, середньо-, довгостроковій перспективі.

Представлена класифікація характеристик механізмів управління КР сприяє полегшенню розуміння та визначенню адекватних підходів до розробки й впровадження політики регіонального розвитку.

Підвищення конкурентоспроможності регіонів вимагає нових підходів до оцінювання та прогнозування регіонального розвитку, розробки співвідносних моделей і механізмів управління, їх якісного впровадження. Ефективні механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону можуть бути побудовані лише з урахуванням загальних тенденцій суспільного і територіального розвитку та на основі застосування системного підходу, що потребує високого ступеня розвитку регіональних органів влади й інших суб'єктів, що впроваджують ці механізми. Зазначене висуває високі вимоги до вітчизняного регіонального управління. Його модернізація має стати окремим пріоритетом для державної політики, адже саме від спроможності регіонального управління залежить якість регіональної політики, а отже, і якість життя українців. Тому подальші наукові розвідки мають стосуватися трансформацій системи регіонального управління в Україні відповідно до сучасних викликів та потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Н. Конкурентоспособность регионов: истоки, оценки и перспективы : [моногр.] / В. Н. Василенко, О. Ю. Агафоненко, В. Е. Будяков ; НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 263 с.
2. Захарчин Г. М. Системний підхід до конкурентоспроможності / Г. М. Захарчин, О. В. Юринець // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – № 720. – С. 133–138.
3. Пельх С. Конкурентоспособность макро- и мезоуровней национальной экономики на основе самоорганизации / С. Пельх, М. Городко, И. Сидоров // Инновации в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Троциньського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 337–340.
4. Ткач О. В. Конкурентоспроможність регіону в глобальних умовах взаємовпливів просторово-економічних систем : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / О. В. Ткач. – Луцьк, 2011. – 40 с.

5. Савельев Ю. В. Управление конкурентоспособностью региона: от теории к практике / Ю. В. Савельев ; Ин-т экономики КарНЦ РАН. – Петрозаводск : Карел. науч. центр РАН, 2010. – 516 с.
6. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : [моногр.] / І. О. Дегтярьова. – К. : НАДУ, 2012. – 368 с.
7. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України : [моногр.] / О. Б. Коротич. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Magіstr”, 2006. – 220 с.
8. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні : аналіт. доп. / [С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко та ін.]. – К. : НІДС, 2011. – 80 с.
9. Глухарев С. М. Алгоритм економічної оцінки конкурентоспроможності регіонів / С. М. Глухарев // Коммун. хозяйство городов. – 2010. – № 96. – С. 362–367.
10. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : [учеб. для вузов] / Гранберг А. Г. ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – [5-е изд., стер.]. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 495 с.
11. Бакуменко В. Д. Теоретичні засади державного управління : [навч. посіб.] / В. Д. Бакуменко, Л. М. Усаченко, О. В. Червякова ; за заг. ред. Л. М. Усаченко. – К. : ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2013. – 174 с.
12. Бойко-Бойчук О. В. Державне управління розвитком міста: моделі та механізми : [моногр.] / О. В. Бойко-Бойчук. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2010. – 236 с.
13. Гладкий О. В. Основні закономірності та принципи менеджменту регіонального розвитку / О. В. Гладкий // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. – 2010. – № 15. – С. 36–43.
14. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД “Универ. книга”, 2003. – 288 с.
15. Прангишвили И. В. Общесистемные закономерности и проблемы управления / И. В. Прангишвили // Между-народная конференция по проблемам управления (29 июня – 2 июля 1999 г.) : сб. пленарных докладов. – М. : Фонд “Проблемы управления”, 1999. – С. 76–84.

УДК 616.98:614.4 (477)

С. О. Линник,
кандидат наук з державного управління,
директор,
Державна установа
“Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України”

Упровадження в Україні Глобальної стратегії профілактики інфекцій, що передаються статевим шляхом, та боротьби з ними

Проаналізовано основні аспекти Глобальної стратегії ВООЗ щодо профілактики інфекцій, які передаються статевим шляхом, на 2006–2015 рр. Оцінено виконання положень зазначеної стратегії в Україні. Окреслено коло державних завдань щодо забезпечення реалізації Глобальної стратегії ВООЗ у вітчизняній системі охорони здоров'я.

Ключові слова: інфекції, що передаються статевим шляхом, Глобальна стратегія, ВООЗ, заходи охорони громадського здоров'я, дерматовенерологічна служба.

Збереження здоров'я людини – важлива проблема, вирішення якої спрямоване на вільний, гармонійний розвиток особистості. Щоденно близько мільйона людей інфікуються хворобами, що передаються статевим шляхом. Результатами цього є гострі симптоми хронічних інфекцій та такі важкі віддалені наслідки, як безпліддя, позаматкова вагітність, рак шийки матки, а також передчасна смерть грудних дітей.

Протягом останнього періоду в Україні склалася несприятлива епідеміологічна ситуація, зумовлена значним поширенням інфекцій, що передаються статевим шляхом (далі – ІПСШ), у тому числі ВІЛ / СНІДу [1–3]. Однак упродовж останніх п'яти років спостерігається деяке зниження активності у боротьбі з розповсюдженням ІПСШ унаслідок зміщення акценту на профілактику поширення ВІЛ та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД [4].

ІПСШ – національна проблема охорони здоров'я України. За офіційними даними, в Україні щорічно реєструється близько 400 тис. нових ви-

падків захворювань на сифіліс, гонорею, хламідіоз, герпес, сечостатевий мікоплазмоз, генітальний кандидоз та трихомоноз. Офіційна статистика відображає, за різними оцінками, від 30% до 40% реальної кількості випадків ІПСШ [5]. Це пов'язано зі збільшенням прихованих форм захворювань і з тим, що окремі групи населення не отримують належної дерматовенерологічної допомоги.

Розробці проблем, пов'язаних з державним управлінням процесами охорони здоров'я та впливом окремих чинників на стан здоров'я населення, присвячені наукові праці М. Білінської, Р. Богатирьової, Н. Гойди, В. Корнацького, Я. Радиша, Н. Рингач, В. Чебана та інших учених [6; 7]. Водночас залишаються недостатньо вирішеними, насамперед з позиції науки державного управління, питання впровадження в Україні Глобальної стратегії Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) щодо профілактики інфекцій, які передаються статевим шляхом, та боротьби з ними (далі – Глобальна стратегія).